

KALLAVESI JA MUITA SAVON PAIKANNIMIÄ

Kirjassani Kainuun kieltä ja paikannimiä (2007: 159) olen käsitellyt Kainuun ja Koillismaan *kalla-*, *kallo-*paikannimiä (alkuaan lehtiartikkeli vuodelta 2004). Siinä yhteydessä jätin avoimeksi kysymyksen, sisältyykö myös *Kallaveteen* sama 'jääröykkiötä, jäätikköä; talvisen jäätien pohjaa (on ympäristöään korkeampi lumen sulettua keväällä)' merkitsevä sana kuin Perämeren, Kainuun ja Koillismaan paikannimiin. Vuonna 2007 ilmestyi laaja Suomalainen paikannimikirja (= SPNK). Siinä Ante Aikio epäilee T. I. Itkosen (1920: 4–5) esittämää arvelua, että nimeen sisältyisi saamen 'ukkoa, äijää' merkitsevä sana *gállis* (gen. *gál'lá*). Aikio jättää viisaasti nimen tulkinnan avoimeksi. Siksi otan nyt *kalla-*nimet uuteen pohdintaan päämääränäni nimenomaan *Kallavesi*-nimen etymologointi.

Suomalaisen paikannimikirjan valmistuttua sen toimitussihteeri esitti minulle toivomuksen, että kävisin kirjan läpi ja esittäisin siitä mahdollisia puutteita. Tärkeimmistä huomioistani kirjoitin toimitukselle kuusisivuisen muistion, ja vähäisemmät merkitsin vain kirjan irtolehtipainoksen reunoihin. Mielestäni epäilyttäviä tai täysin harhaan menneitä selityksiä löytyi kautta Suomen. Kaikkia niitä en jaksa työstää tähän artikkeliin, mutta kun Savosta löytyi etsimättä toistakymmentä tärkeää ja mielestäni väärin tai puutteellisesti selitettyä nimeä, esitän niistä omat tulkintani ja yhdistän ne *Kallavesi*-pohdintojeni kanssa samaksi artikkeliksi. Käsitteeseen tulevat *Kalla*-nimien lisäksi nimet *Luupuvesi*, *Muuruvesi*, *Suvasvesi*, *Enonlahti*, *Luikonlahti*, *Pyyli*, *Konnus*, *Koirus*, *Paasselkä*, *Paasvesi*, *Kuvas-* ja *Kuvaja*-nimet, *Kuvansi*, *Syvänsi*, *Pöljä* ja *Sukeva*. Artikkelini lopussa mainitsen joitakin hajahavaintoja Savon ulkopuoleltakin ja esitän kritiikkiä Suomalaisesta paikannimikirjasta.¹

¹ Kiitän Virittäjän päätoimittajaa ja artikkelini käsikirjoituksen nimettömiä arvioijia rakentavasta palautteesta. Palautteen vaikutus näkyi etenkin alku- ja loppuluvussa.

KALLA-NIMET

Suomessa on yli puoli sataa *Kalla*-, *Kallan*-alkuista paikannimeä (ks. oheista karttaa), jotka ovat alkuperältään ainakin kolmea eri lähtöä:

1. Tornionjokilaaksossa on genetiivialkuisia nimiä kuten *Kallanpalo* Enontekiöllä, *Kallanniemi* ja *Kallansaaajo* (*saaajo* 'suon ympäröimä metsäsaareke') Pellossa, *Kallantörmä* Kolarissa ja *Kallanalanko* Torniossa. Näihin sisältyy jokseenkin varmasti miehennimi *Kalla*, joka on seudulla tavallinen *Kalle*-nimen rinnakkaismuoto. Samoin selittynevät myös Ylikiimingin *Kallankangas*, Utajärven *Kallankangas* ja Haapaveden *Kallankivi*, Pyhäjoessa ollut kivi.

Hämärämpiä sen sijaan ovat Varsinais-Suomen Kaarinan *Kallanmäet* (Rauvolassa ja Littoisissa) ja *Kallanpellot*, sillä *Kalla* on jo uuden ajan alussa yksi Littoisten viidestä kantatalosta (Myllylä 2006: 89). Talon nimi voi pohjautua henkilönimeen, sillä Varsinais-Suomen asiakirjanimistössä esiintyvät mm. *Matz Kalle* 1559 Sauvosta, *Martha Kallela* 1565 Nousiaisista ja *Knutt Kallela* 1565 Marttilasta (NA: 1500-luvun poimintakokoelmat). Maskusta on mainittu 1442 lautamies *Marcus Kallason* ja 1453 ilmeisesti sama mies nimellä *Marchus Kalle* ja hänen tilansa *Kalela godz* (FMU III: 260, IV: 37).

2. Viljo Nissilä (1960: 298–306) on osoittanut, että Perämeren rannikolla moniin karien ja saarien nimiin sisältyvä *kalla* on nuorehko ruotsalainen lainasana (< ruots. murt. *kalle, kalla, kall*). Sanan perusmerkitys sekä ruotsissa että Perämeren rannikon suomessa on 'rannalle tai karille kasautunut jääryykkiö; kari'. Merkitys 'kari' on sekundaarinen, sillä jäät kasautuvat helposti kareja vasten. Sana on levinnyt rannikolta sisämaahan Pohjois-Pohjanmaalle, Peräpohjolaan ja Kainuuseen ja on siellä tavallisesti merkityksessä 'jäätikkö, sulamaton talvitien pohja keväisellä jäällä tai suolla'.

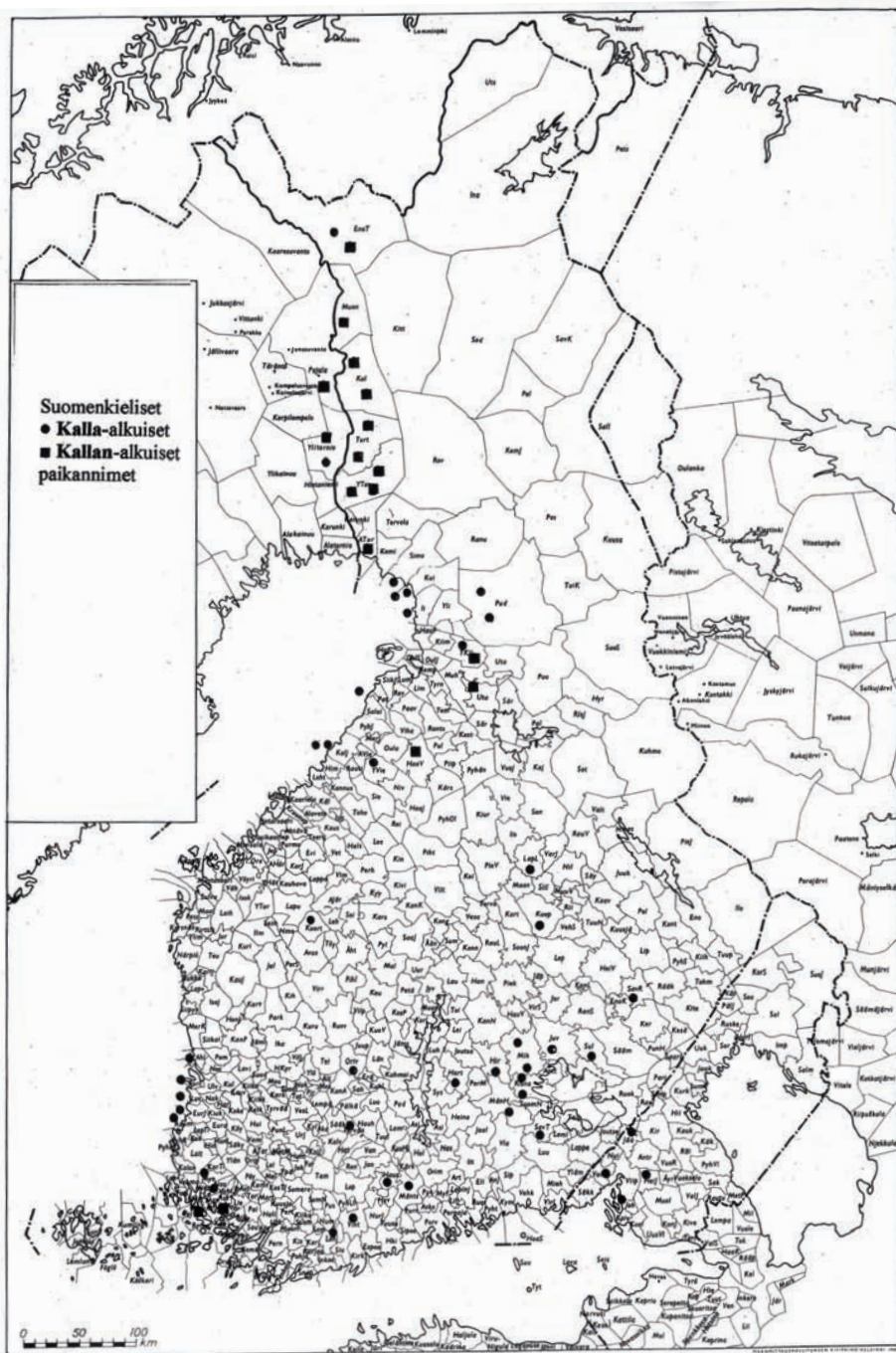
Perämeren *Kalla*-nimet ovat melko nuoria. Tunnetuin on Kalajoen *Kalla* (mainittu ensi kerran v. 1620; Nissilä 1960: 304 alaviite) eli *Maakalla*, jonka vastakohtana on ulompana merellä oleva *Ukokalla*. Raahen edustalla oleva *Kalla* on merkitty 1763 asussa *Calla grund* (liitekartta teoksessa Söderhjelm 1911). Simon edustalla on pieni saari nimeltä *Korkiakalla* eli *Moffenkalla* eli *Tiurasenkalla*. Rinnakkaisnimiä on syntynyt siksi, että kallat ovat olleet usein kalastajien tukikohtia.

Jäätikköä tai jäätien pohjaa tarkoittava *kalla* sisältyy epäilemättä Pudasjärven *Kallajärven* nimeen. Järvi on keskellä laajaa *Kallasuota*. Sama nimeämisperuste sopii ehkä myös Enontekiön *Kallajärviin*, jotka ovat pieniä suolla olevia järviä. Enontekiön osalta selitys voi olla muukin, sillä järvien lähellä on *Kallavaara* ja tällä myös saamenkielinen nimi *Gállávárri*.

Koillismaalla sana on yleisesti muodossa *kalla*, mutta Kainuussa tavallisesti asussa *kallo*. Yleisin sanan käyttöyhteys on näillä seuduilla (*tien*)*kalla* ~ *-kallo* 'talvitien pohja järvellä tai suolla'. Kainuussa on puolenkymmentä *Kallosuota*. Niiden nimi on voinut syntyä siitäkin, että suolla on joskus paikka, jossa maan alta uhkuu jatkuvasti vettä, niin että syntyy talven mittaan korkea jäätikkö (Räisänen 2007: 159). Jäätiköihin liittyviä nimiä lienevät myös Nurmeksen, Haapaveden ja Ol. Pyhäjärven *Kallosuot*.

Pohjanmaan ruotsinkielisellä rannikolla on saarten nimistössä paljon *kallan*-, *kallen*-nimiä, esimerkiksi *Gaddkallen*, murt. *gaddkallan*, *Mellankallan*, *Robertskallan* jne. (Nissilä 1960: 299). Ruotsalaisalueen eteläpuolelta Nissilä rohkenee liittää 'jäätikköä' merkitsevään sanaan vain Rauman edustalla olevan *Kallan* ja epäröiden Porin Mäntyluodon

▷

Kartta 1. Suomenkieliset *Kalla-* ja *Kallan-*alkuiset paikannimet.

lähellä olevan *Kallon* (v. 1805 *Kallo kloppa*, MHA A85 14/1; *kloppa* 'kivikari meressä'). Näihin voisi kuulua myös Eurajoella Olkiluodon edustalla oleva isohko saari *Kalla*.

3. Osa *Kalla*-nimistä pohjautuu sanapesyeseen *kalta-*, *kallas* 'äyräs, rantatörmä, reuna, rinne' (vrt. *kallellaan*). Sana on vanha germaaninen laina (SSA s.v. *kallas*, *kal-tainen*). *Kallas*-sanan genetiivi on *kaltaan* paikoin Etelä-Karjalassa, Etelä-Savossa, Varsinais-Suomessa, Satakunnassa ja Hämeessäkin. Merkille pantavaa on se, että genetiivi onkin tavallisesti heikkoasteinen *kallaan* Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa ja näihin liittyen Savon eteläreunalla Mäntyharjulla ja Pertunmaalla (SMS). Pohjois-Suomessa sana on harvinainen tai kokonaan outo (*kallas* 'vainaja, raato' on toinen sana). Laajemmalla alueella kuin genetiivi *kallaan* esiintyy poikki Etelä-Suomen adverbi *kallallaan* 'vinossa, kallellaan'. Tietoja on eniten kaakkoismurteista ja niiden liepeiltä, mutta myös esimerkiksi Vihdistä ja Sammatista sekä asussa *kallalas* Kaarinasta ja Raumalta. Yhdyssanasta *kallapää* 'ihminen, jonka pää on kallellaan' on niin ikään eniten tietoja Kaakkois-Suomesta mutta myös Varsinais-Suomesta muun muassa Muurlasta ja Liedosta (SMSA).

Edellä sanottu osoittaa, että Etelä-Suomen murteissa jo ilmeisen kauan on ollut *kalta-* ja *kallas*-muotojen rinnalla myös perusmuoto *kalla*. Sen johdokseksi sopivat sellaiset paikannimet kuin Muolaan kylän nimi *Kallinen* (kirkonkirjoissa 1736–1905 *Kallais*, joskus *Kallaisi*; HisKi) ja Ruokolahden *Kallaisvuori*. Muolaan *Kallinen* sijaitsee kaltevilla etelärinteellä. *Kalla*-nimien taustaksi on syytä tarkastella lyhyesti ensin muita eteläisen Suomen *kalta-*, *kallas*-kantaan palautuvia paikannimiä.

Kallas esiintyy paikannimissä sekä nominatiivi- että genetiivialkuisena määreenä; esimerkiksi *Kallaskallio* Paimiossa, *Kallasmäki* Maariassa (ent. torppa 1782–1800, ei kirkonkirjoissa vuoden 1851 jälkeen), *kallasvuari* ~ *kallaavuari* Vesilahdella, *Kallaskoski* eli *Kallaa* Nokialla (lähellä suo, jonka nimenä 1772 *Kallas Jerwi*; MHA 88 9/29–30). *Kallaa* on abstrahoitunut paikannimien perusmuodoksi muuallakin kuin Nokialla. Hämeenkosken Elolassa on peltoalue *Kallaa* (Korisevanmäestä lounaaseen) ja Lemillä *Kujasienkallaa* ja *Ahvenlamminkallaa* (vrt. *oja kalloa* 'ojan reuna').

Myös monikkovartaloon pohjautuvia *Kallai*-nimiä on sekä lännessä että idässä, esimerkiksi *Kallainsaaret* (saariryhmä Hirvisuolla) Kiikassa, *Kallainiemi* (*kallainiämi*) Juupajoella, *Kallainmäki* Hausjärvellä ja *Kallainmäki* Vehmersalmella. Juupajoen esimerkistä on hävinnyt koko genetiivin päätte. Samoin on käynyt tapauksissa Kivennavan *kallaimäk* (normaaliasu *Kallaidenmäki*) ja Rautjärven *Kallaitmäki* (vrt. tyyppiin *Hiiretsaari*, *Pellotsalo*). Äänteellinen kehitys ei samanmuotoisissakaan nimissä ole todennäköisesti samanlainen. Monikkovartaloon pohjautuva monikon genetiivi esimerkiksi Kivennavan *kallai*-nimessä on rekonstruoituna **kallahiidenmäki*, mutta länsimurteissa ja laajalti savolaismurteissakin monikon genetiivi pohjautuu yksikkövirtaloon. Lähtömuotona olisi tällöin **kallahađen*, mikä muoto voi sisältyä esimerkiksi Kiikan, Juupajoen ja Hausjärven nimiin, vaikka länsimurteissa onkin supistumatavuisiin monikon genetiiveihin yleistynyt laajalti päätte *-tten*: lounaismurteissa *viaratteŋ kans*, *saerate* (Ojansuu 1904: 50), hämäläismurteissa *hampaitten*, *lampaitten* (Virtaranta 1946: 155).

Kalta-, *Kalto*-alkuisia paikannimiä ovat Etelä-Suomessa muiden muassa *Kaltavierunmäki* sekä Lemillä että Luumäellä, *Kaltavieru* (kallioliuiska tien varressa) Savitaipaleella, *Kaltolampi* ja *Kalto-oja* Mäntyharjulla, *Kaltorinne* Parikkalassa jne.

Edellä olevan perusteella voi päätellä, että perusmuotoon *kalla* kehitys on voinut paikannimissä johtaa kolmea eri tietä: 1) abstrahoitumalla taivutusasteesta *kalta* : *kallan*,

▷

2) lyhentymällä yksikön genetiivipohjaisesta (*kallas* :) *kallaa*-muodosta, 3) lyhentymällä monikon genetiivipohjaisesta (*kallas* :) *kallai*-muodosta. Tukea on antanut myös adverbi *kallallaan*. Koska (*kallas* :) *kallaan* pro *kaltaan* -taivutus on yleisintä Kymenlaaksossa, Etelä-Karjalassa ja näiden lähitienoilla, uuden perusmuodon syntymisellä on siellä ollut parhaat edellytykset. Seuraavaksi siirryn käsittelemään nominatiivialkuisia *Kalla*-nimiä.

Lounaismurteiden alueella on puolenkymmentä maankohoumaa tarkoittavaa *Kalla*-nimeä. Turun Ruissalon pohjoisrannalla on *Kallanpään* niemi ja siinä *Kallanmäki*. Laitilan Salonkylässä on *kallavuori* ~ *kallamäki*, Nousiaisten Alakylässä *kallamäki* (pientila Pähkynämäen syrjässä, nimi ehkä harkinnainen), Kaarinassa jo edellä puheena olleet kaksi *Kallanmärkeä* ja Satakunnan puolella Luvialla *Kallamäki*. Merkittävin kaikista on Mynämäen *Kallavuori* (*kallavuar*), länsireunaltaan hyvin jyrkkä mäki, joka on 45 metriä ympäristöään korkeampi ja jonka huippu on 59 metriä merenpinnan yläpuolella.

Mitä alkuperää on Varsinais-Suomen nimielementti *Kalla*? Edellä olen pitänyt jo mahdollisena, että Kaarinan *Kallanmäkien* ja *Kallanpeltojen* nimissä on vanha keskiaikainen *Kallan* talo Littoisista ja talon nimen pohjana puolestaan miehennimi *Kalla* eli *Kalle*.² Tämä on hyvä vaihtoehto talonnimien selitykseksi. Toisaalta on huomattava, että Littoistenjärven länsipuolella on nykyisinkin *Kalttassuo* (< **Kaltaansuo*), joten nimen kantana voisi ehkä olla myös sana *kallas*. Raisiossa on *Kallastenmäki* (*kallastemäki*), joka on mainittu jo 1448 asussa *kallaswada naes* (HFH III: 131–132). Tästä nimestä on 1900-luvun jälkipuoliskolla muotoiltu kaupunginosan nimi *Kallanen*. Paikkojen luonteen vuoksi *kalta*-, *kallas* sopii mainiosti Turun Ruissalon *Kallanpään* ja Mynämäen *Kallavuoren* määreosan pohjaksi, vaikka äänteellinen kehitys jääkin osin hämäräksi.

Varsinais-Suomesta itään päin siirryttäessä selviä maankohoumaa tarkoittavia *Kalla*-nimiä tulee vastaan vasta Etelä-Savossa ja Karjalan kannaksen länsiosassa: *Kallavuori* Ristiinassa Ison Herajärven lounaispuolella (vuoren länsireuna laskee suohon), *Kallavuori* Sulkavan Sulkavankylässä ja *Kallamäki* Vahvialan kirkonkylässä (mäellä hautausmaa). Todennäköisesti kaltevia paikkoja tai maankohoumia tarkoittavat myös pellonimi *Kallavieru* Hirvensalmen Vahvaselän kylässä ja samanniminen entinen talo Hartolan kirkonkylässä (Hartolan tieto vuodelta 1831, HisKi), *Kallaluoto* Savitaipaleen Rahikkalassa (pieni luoto Pöllänniemen kupeella Välivedessä), *Kalla-aho* Savonrannan Rönkönvaarassa ja *Kallasuo* Jääsken Kemppilässä.

Muutamia *Kalla*-nimiä on toki Varsinais-Suomen ja Etelä-Savon välilläkin: *Kalla*, kantatalo Lohjalla Lohjansaarella; *Kalla*, pelto Vihdin Vihtijärvellä; *Kalla* eli *Kallola*, talo Mäntsälän Soukkiossa ja *Kallajärvi*, pieni järvi ja sen rannalla oleva talo Orivedellä (järven nimi todennäköisesti kantanimi, järvi kartasta päätellen melko jyrkkätörmäinen).

Huomion arvoinen asia Savon osalta on se, että siellä on kolme sellaista *Kalla*-alkuista järvennimeä, joihin ei liity ainakaan nykyisin maankohoumien nimiä. Mikkelin Rantakylässä on viisi kilometriä pitkä *Kallajärvi*, Savon etelälaidalla Mäntyharjun ja Ristiinan alueella 18 kilometriä pitkä, kapea *Kallavesi* ja Pohjois-Savossa Suomen suurimpiin järviin

² Heikki Ojansuu (1920: 103–104) ja hänen käsitykseensä yhtynyt Arvo Meri (1943: 53–55) ovat esittäneet, että *Kalli*, *Kalliala*, *Kallela* -nimet pohjautuisivat sanaan *kalli* 'sarveton nauta'. Nämä nimet ovat kuitenkin valtaosin asutus- ja sukunimiä ja pohjautuvat *Karl*-nimeen (ks. Mikkonen ja Paikkala 1984 s.v. *Kallinen*)

kuuluva *Kallavesi*. Kumpikin Kallavesi ilmestyy asiakirjoihin verollepanomaakirjassa 1561, tosin *Kala*-alkuisina mutta varmasti Kallavesiä tarkoittavina. Pohjois-Savosta on mainittu *Kalawesi* 1561 (VA 6331: 270; ks. myös Soininen 1961: 360) ja *Kallawesi* 1620-luvulla toistuvasti (Alanen 2004: 34, 36 jne.). Pellosniemen pitäjän Pellosniemen neljänneskunnasta on kirjattu 1561 *Kalaweden randa* ja Halilan neljänneskunnasta *Kalaweden maa* (VA 6331: 16, 36). Mäntyharju ja Ristiina ovat tuolloista Pellosniemen pitäjää. Mäntyharjun seurakunnan vihittyjen luettelossa *Kallavesi* on kylännimenä 1682 ja *Kallavesiby* 1714. Etelä-Savon Kallavedessä on *Kallalahti* ja Vuorijärvessä toinen, niin että lahtien välissä on vain 300 metriä leveä maakannas.

Lisäksi on huomattava, että Karjalan kannaksella Heinjoella olevan *Kaltoveden* eli *Kaltaveden* nimi on kansanomaisesti paitsi *kaltaives'* (Nissilä 1939: 57–58) myös *kallas* ja *kallaves* (Eila Arjoma 1963, NA). Nissilä ei *kallavesi*-muotoa mainitse, mutta Arjoman tietoa tukee se, että Antrean seurakunnan kastekirjoissa harvakseltaan kylännimenä esiintyvän *Kaldovedenmaa* ~ *Kaltovedenmaa* -nimen paikalla on v. 1881 *Kallavedenmaa*, joka tosin voi olla kirjoitusvirhekin (HisKi).

Mikä on Savon Kallavesien ja Kallajärven nimeämisperuste? Tuskin se on muu kuin Kallavuorilla ja Kallavieruilla, on siis lähdekö *kalta*-, *kallas* -sanan merkityksestä 'äyräs, rantatörmä, rinne'. Etelä-Savon Kallavesi on pitkä ja kapea järvi, jonka eteläranta on paikoin melko jyrkkä. Myös Mikkelin Kallajärvessä on korkeita törmii varsinkin etelärannalla, ja länsirannalla on lähellä rantaa Ruskeavuori. Pohjois-Savon suuressa Kallavedessä on jyrkkiä rantoja Kuopion seudulla Puijonsarven ympärillä ja Neulaniemessä. Voi olettaa, että Puijo ja nykyinen Kuopionniemi ovat olleet maisemassa niin merkittävä paikka, että nimi koko Kallavedelle on voinut lähteä Puijon juurelta. Etelä-Savon *Kallavesi* voi Suomen asutushistorian valossa olla nimenä kyllä kaimaansa vanhempi.

Tosin Pohjois-Savon Kallaveden osalta tulee mieleen sekini, voisivatko nimenantajat kokea järven 'kaltevaksi'. Kallavesi on nimittäin bifurkaatiojärvi. Se purkautuu etelään kahta reittiä: yhtäältä Soisalon länsipuolitse Puutossalmen, Sotkanselän, Koiruksen, Konnusveden, Unnukan ja Varkauden koskien kautta Haukiveteen ja toisaalta Soisalon itäpuolitse Vehmersalmen, Suvasveden, Kermajärven ja Ruokoveden kautta Haukiveteen. Järvi on siis itään päin »kallellaan», niin että osa vesistä virtaa Vehmersalmen läpi. Todennäköisempänä nimeämisperusteena pidän kuitenkin merkitystä 'äyräs, rantatörmä'.

Suurten järvien nimet ovat yleensä vanhoja. Sen vuoksi oletetaan usein, että tällainen nimi on peräisin jostakin alueen muinaiskielestä. Olen edellä lähtenyt ajatuksesta, että *Kallaveden* nimen määreosa selittyy suomen kielen *kalta*-, *kallas* -sanueesta samoin kuin monet muutkin Etelä-Suomen *Kalla*-nimet. Aiemmin olen yhdistänyt *Pielisen* nimen kotoiseen *pieli*-sanaan (SPNK).

LUUPUVESI

Kiuruvedellä on *Luupujärvi*, josta laskee *Luupujoki* Kiurujokeen. Nimi esiintyy asiakirjoissa 1560-luvulta alkaen: *Lupus Itäpoli swrtha sootha*, *Lupuen siw maa*, *Lupon Joki*, *Lupuen Taiffwal ia Lupuen Joen etelä poli* 1561 (Soininen 1961: 330, 338, 340, 344); *Luopuen itäpooli Swrtha sääta*, *Lupan Joki Neemij*, *Lupoin taifuall*, *Lupuen taifuall*, *Lupian pää* 1620-luvulla (Alanen 2004: 78, 90, 91, 94). Järven ympärillä olevan kylän

▷

nimenä on Kiuruveden kirkonkirjoissa *Lupue* 1768–1817, *Luupue* 1817–, *Luupuvesi* 1876– (HisKi), maarekisterissä *Luupue* vuoteen 1905 ja siitä alkaen *Luupuvesi*.

SPNK:ssa on oletettu, että muoto *Luupue* on kirjurien tulkintaa **Luupuvesi*-nimen savolaisista taivutusmuodoista *Luupuveen*, *Luupuveellä*, tulkittu siis asiakirjamuoto *Lupuen* äännettäväksi asussa *Luupuveen*, mutta ei ole esitetty nimen alkuosalle mitään selitystä. *Luupuvesi* näyttää kuitenkin tulleen kylän nimeksi vasta 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Nimestäjän (Sirkka-Liisa Leskinen 1969) mukaan kylän virallinen nimi maarekisterissä on ollut vuoteen 1905 saakka *Luupue* ja järven nimi kansanomaisesti edelleen *Luupujärvi* ja vain harvoin *Luupuvesi*.

Vanhoissa asiakirjamuodoissa on melko paljon kirjavuutta, mikä kieli siitä, että nimen loppu on ollut kirjureille hankala. Oletan, että nimeen on jo alusta lähtien sisältynyt kollektiivijohdin *-ue*: **Luupue(h)*. Johdoksen kantana on melko todennäköisesti ruotsalaisperäinen lainasana *luupi*, *luuppi* 'tasaperäinen ja tasapohjainen vene, ruuhi; huono vene' (< ruots. *slup*, SSA). Sanasta on laajalti murre tietoa (SMSA), ja se esiintyy paikannimissäkin: *Luuppiniemi* Sysmässä, *Luuppiranta* Tuuloksessa, *Luupilahdi* Kuusamossa ja *Luupio*-niminen lampi Mikkelissä (ent. Anttolan alueella). Ajan myötä nimi on kulunut lyhemmäksi: *Luupuenjärvi*, *Luupuenjoki* (näin Suomen kartassa 1920) > *Luupujärvi*, *Luupujoki*, ja lopulta *Luupujärvi* on virallisessa käytössä vaihtumassa *Luupuveteen*.

MUURUVESI

Muuruvesi on järvi ja entinen kunta, joka on liitetty Juankoskeen 1971. Habermanin maantarkastusluettelossa 1620-luvulta on nimestä kolme eri muotoa: *Murå* (kalavesi), *Murehen ma* ja *Murewen Niska Nijtu* (Alanen 2004: 37). Muuruvesi on kuulunut vuoteen 1899 saakka Nilsiään, ja Nilsiäen kirkonkirjoissa esiintyy kylän nimenä *Murue* 1818–, *Muurue* 1821–, *Muuruvesi* 1843– (HisKi). Kartassa vuodelta 1799 on järven nimenä *Muuruvesi* ja sen rannalla olevan kylän nimenä *Muurue* (Suomen karttakirja 1799: 106).

SPNK:ssa on selitetty, että asiakirjoissa esiintyvä muoto *Muurue* olisi kirjuriin tulkintaa savolaismurteisesta taivutusmuodosta *Muuruveen*, mutta ei esitetä nimen *Muurue*-osalle mitään selitystä. Ei ole kyse kirjuriin erehdyksestä, vaan *Muurue* on samanlainen *ue*-johdos kuin *Luupue*-nimikin. Savon vanhimmassa verollepanomaakirjassa vuodelta 1561 on Muuruveden seudulta paikannimi *Muurainmaa* (*Murainmaa*; Soininen 1961: 363, liitekarta VI). Paikannus on jokseenkin varma, sillä samassa yhteydessä mainitaan seudulla edelleenkin käytössä olevat nimet Karjalankoski, Pieksä ja Vuotjärvi (*Karialan kosken ma*, *Pexen randa*, *Wott Jerfuen randa*). *Muurainmaa*-nimeen sisältyy marjan nimitys *muurain* 'lakka, hilla'. Suomessa on useita kymmeniä *Muurainsoita*, *-korpia* ja *-nevoja*, mutta niiden levikki ei ulotu Kainuun eteläreunaa pohjoisemmaksi. Kollektiivijohdin *-ue* sopii puheena olevaan nimeen mainiosti, koska *Muurue* merkitsee 'muurainmarjikkoo'.

Habermanin tarkastusluettelon nimimuodot eivät ole varmasti tulkittavissa, koska ne ovat keskenäänkin ristiriitaisia: *Murehen ma* ~ *Murewen Niska*. Joka tapauksessa *Muurue*-osan loppu-*u* on *ue*-johtimesta peräisin kuten *Luupu*-nimessäkin. Kehitys näyttää kulkeneen reittiä *Muurainmaa* > *Muurue* > **Muuruevesi* > *Muuruvesi*. Keski-Suomessa Viitasaarella esiintyvät nimet *Muurue* (kylä) ja *Muuruejärvi* selittyvät samoin kuin Savon *Muurue* ja *Muuruvesi*. Sellaiset asiakirjamerkinnot kuin *Murehen ma* Savon ja *Murach*

Järffij Viitasaaren *Muurue*-nimestä johtuvat ilmeisesti siitä, että nimissä oleva johdin on alkuaan *h*-loppuinen: *-ueh.

Muuruveden ja Akonjärven välissä olevan *Muurutvirran* nimeen on tullut *t* todennäköisesti näin: nimissä *Luupue*, *Muurue* oleva johdin *-ue* on ajan mittaan irronnut normaalista *ue*-johdosten taivutuksesta *-ue* : *-uee-* (vrt. *matkue* : *matkueen*) eikä *e* ole enää pidentynyt, vaan genetiivi on tullut muotoon *Luupuen* (esim. *Luupuenjärvi* kartassa 1920), *Muuruen*. Tällöin taivutus on samanlainen kuin *ut*-loppuisissa nomineissa: *ohut* : *ohuen*. Tätä tietä *Muuruen*-genetiivin rinnalle on saatu analogisesti nominatiivi *Muurut-*.

SUVASVESI

Suvasvesi on yli 30 kilometriä pitkä ja paikoin kymmenen kilometriä leveä järvi Heinäveden, Leppävirran ja Kuopion alueella. Nimi esiintyy asiakirjoissa vuodesta 1561 alkaen: *Suas Weden rannadh* 1561 (Soininen 1961: 289), *Swas vesi* 1563, *Suvasvesi* 1620-luvulla (Alanen 2004: 73 ; 2006: 131). Muita *Suvas*-alkuisia paikannimiä ei Suomessa ole. Tosin sitä muistuttavat äänteellisesti Kittilän ja Enontekiön nimet *Suasjärvi* ja *Suastunturi*, joista on epäröiden arveltu, että niihin sisältyisi saamelainen miehennimi (ks. SPNK). Savon *Suvasvesi*-nimen määreosa on SPNK:ssa liitetty sanaan *suvanto*. Selitys on äänteellisesti ja järven koon huomioon ottaen asiallisestikin mahdollon.

Suvasvesi-nimen selvittely kannattaa aloittaa Riitta Kauhasen vuonna 1972 kirjoittamasta arkistolipusta. Hän on alleviivauksellaan tähdentänyt, että nimen *Suvas-* lopussa oleva *s* on liudentunut: murteessa siis *suvas'ves'*. Liudennus osoittaa, että on lähdeittävä muodosta **suvaisvesi*. Nykyisin Suvasveden ympärillä puhutussa murteessa ei ole sopivaa sanaa nimen määreosan lähtökohdaksi, mutta Karjalan kannaksella ja laajemminkin Kaakkois-Suomessa (Muolaa, Jaakkima, Virolahti, Miehikkälä, Savitaipale, Lemi, Valkeala ym.) on tunnettu sanat *suvainen* 'marjan, varsinkin mustikan kukka' ja *suvaistaa* 'kukkia, heilimöidä (marjoista, joskus rukiistakin)'. *Suvainen* sopii äänteellisesti täsmälleen *Suvas*-nimen kannaksi. Nimeämisperustetta ajatellen sana ei ole vesistönimeen aivan luonteva, mutta sana voi viitata myös vesistön ympäristöön (vrt. *Muuruvesi*). Suomessa on ainakin kaksi *Mustikkajärveä* sekä kymmeniä *Mustikkalampia* ja *Mustikkalaitia*. Suvasveden nimi on varmasti peräisin jo eräkuulttuurin kaudelta, ja nimenantajat ovat olleet todennäköisesti Karjalan kannakselta, Kymenlaaksosta tai Savon etelälaidalta, toisin sanoen suunnilleen samalta seudulta, josta tulleet ovat ottaneet käyttöön *Kallavesi*-nimenkin.

ENONLAHTI

Enonlahti on lahti ja kylä entisen Vehmersalmen alueella Suvasveden länsirannalla, lahden pohjoispuolella on *Enonniemi*; asiakirjoissa *Enalax byij* 1620-luvulla (Alanen 2004: 48); *Enälax* 1692, *Enälaxi* 1693, *Enonlax* 1722, 1727 (HisKi, Kuopio). Tämä nimi ja samoin Punkaharjun ja Kiteen *Enanniemet* on SPNK:ssa selitetty siten, että nimiin sisältyisi 'pieniä nuottaa' merkitsevä sana *ena*. Selitys on yllättävä ja ehdottomasti väärä. *Ena* ei ole edes suomen kielen sana, vaan suomen *ina*-sanasta ruotsiin asussa *ena*, *ina* lainautunut (SSA). *Ina* tavataan suomen murteissa vain Pohjanlahden rannikolla ja Peräpohjolassa,

▷

ei Itä-Suomessa. *Eno-*, *Ena-*, *Enä-*-nimet kuuluvat *enä* 'suuri' -sanan yhteyteen, kuten jo usein on todettu (esim. Nissilä 1975: 164). Suvasveden *Enonlahden* ja *Enonniemen* sijainti paljastaa hyvin nimeämisperusteen: lahti ja niemi ovat järven suurinta selkää vasten, kyseessä siis 'suuren selkäveden' lahti ja niemi. Aivan samoin ovat esimerkiksi Oulujärven *Enonlahti* aavan Niskanselän kohdalla ja Kiteen *Enanlahti* ja *Enanniemi* Oriveden Kuhakivenselän kaakkoisrannalla.

LUIKONLAHTI

Luikonlahti on pitkä Rikkaveden lahti ja sen pohjukassa oleva kylä Kaavilla. Lahden länsipuolella on *Luikonniemi*. Vanhin asiakirjamerkintä nimestä on ilmeisesti *Lujkon laxi* vuodelta 1637 (AKKH II: 240). Kaakkois- ja savolaismurteiden alueella on kymmeniä 'niittyvillaa' merkitsevään *luikka* ~ *luikko* ~ *luikku* -sanaan perustuvia paikannimiä, sellaisia kuin *Luikkasuo* Kangasniemellä, *Luikkosuo* Kuhmossa, *Luikkoneva* Reisjärvellä ja *Luikkusuo* Rautavaaralla, mutta tämä sana tuskin sisältyy Kaavin *Luikonlahteen*. Sen alkuosana voisi olla sana *luikko* 'joutsen', jota tavataan Lounais-Suomen ja paikoin Karjalan kannaksen murteissa (SSA). Tässä tapauksessa paikannimeen sisältyy kuitenkin jokseenkin varmasti *luikko*-sanaan pohjautuva karjalainen henkilönnimi. Kaavi on kuulunut osana Liperiä vuoteen 1617 saakka Venäjään. Kun Ruotsin alaisuudessa laadittiin 1618 Käksälmen läänin ensimmäinen maakirja, on isäntien joukossa *Waska Luiko* Jaakkimasta ja *Iwan Luikonen* Ilomantsin Tokrajärveltä, ortodoksikarjalaisia kumpikin (AKKH: 334, 356). Myös etelämpänä Savon itälaidalla on 1500-luvulla *Luikon*-alkuisia ja selvästi ihmiseen viittaavia paikannimiä kuten *Luijkon ma* (= *Luikonmaa*) 1562 Säamingissä ja *Luikon Nijtun aho* 1563 Rantasalmella (Alanen 2006: 16, 143).

PYYLI

Valtaosa Suomen *Pyyli*-nimistä on Heinävedellä Savossa. Kunnan lounaisnurkassa on suuri *Pyylinsaari* ja siinä kylä nimeltä *Pyyli*, mainittu 1620-luvulla asussa *Pyylilä Byij* (Alanen 2004: 158). Saarella on kaksi lampea, *Iso-Pyyli* ja *Pieni-Pyyli*, sekä korkea mäki, *Pyylivuori*, jota ilmeisesti tarkoittaa vuodelta 1563 oleva merkintä *pijlijn Harija* (luettava joko *Pyylinharja* tai *Pyyllynharja*; Alanen 2006: 97). Näistä runsaan kahden peninkulman päässä Kermajärven Kytöselän rannalla on toinen *Pyyli*-nimien ryväs: *Pyyli(n)vuori*, *Pyylinsaaret* ja *Pyylinlampi*. Petruman kylässä on vielä kolmas *Pyyli*-ryväs: *Pyylinmäki* (mäki ja talo) sekä lammet *Iso-Pyyli* ja *Pieni-Pyyli*.

Mistä *Pyyli*-nimet tulevat? SPNK:n selitys on, että nimiin sisältyisi sanan *pyydin* 'pyydys' hämäläismurteinen muoto *pyylin*. *Pyydin*-sanaa ei näytä olevan muualla kuin Lönnrotin sanakirjassa, johon on luotu johdoksia kirjallisten johtokaavojen avulla. Opiskelija Laila Mela löysi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta Lönnrotin apulaisilleen laatimat derivaatiokaavat, joilla on varmasti tehty sadoittain johdoksia, joita ei kielenkäytössä esiinny. Melan mukaan (1993: 70) johdosten suhteellinen osuus hakusanoista on Lönnrotin sanakirjassa selvästi normaalia suurempi. On myös kyseenalaista, onko hämäläisten eränkäynti koskaan yltänyt niin pitkälle itään kuin Heinävedelle.

Oma tulkintani *Pyyli*-nimistä on seuraavanlainen. Ensimmäinen huomio on se, että kumpikin *Pyyli*vuori on aivan rannassa ja verraten jyrkkä mäen muhkurana. Nimien synty liittyy mitä ilmeisimmin näihin vuoriin. Myös Petroman *Pyylinmäki* on maankohouma. Muun Suomen harvat *Pyyli*-alkuiset nimet tukevat käsitystä, että nimet kuvaavat maankohoumaa. Kuhmossa on sekä Vuosanganjärvessä että Kellojärvessä *Pyyliönniemi*. Kummankin niemen tyvi on matala, mutta kärkiosassa on mäki. Kittilässä on *Pyylimaa*, soiden keskellä oleva maankohouma. Säämingin Haukiniemeltä on 1562 mainittu paikannimi *Pyyläselkä* (*pijlä selkä*; Alanen 2006: 47).

Suomen kielessä on sana *pyylevä* 'paksuhko, täyteläinen', jolla on harvinaisempi rinnakkaismuoto *pyyleä* (tietoja esim. Hyrynsalmelta, Kannuksesta, Hailuodosta). Lönnrotin sanakirjassa on *pyylevän* ja *pyyleän* lisäksi muitakin muotoja: *pyylä* 'pyylevä' ja kiintoisa karhun kiertoilmaus *pyylypoika*, joka viittaa tietenkin karhun pyöreään olemukseen. Konginkankaan murteesta on 1937 merkitty jänistä tarkoittava kiertoilmaus *pyyläsilmä*. Jäniksen silmät pullottavat ulos päin.

Edellä esitetyn perusteella voi päätellä, että *Pyyli*-nimet liittyvät sanapesyeseen *pyylä*, *pyyleä*, *pyylevä*. Kantanimiä ovat todennäköisesti olleet *Pyyli*vuoret, jotka ovat aivan veden äärellä, niin että ne ovat osuneet soutajan silmiin. Se, että sinänsä harvinaisesta nimestä esiintyy saman kunnan alueella kolme erillistä ryvästä, viittaa siihen, etteivät nimet ole voineet syntyä täysin toisistaan riippumatta.

KONNUS JA KOIRUS

Konnusvesi ja *Koirus* ovat peräkkäisiä järvenselkiä Kallaveden eteläpäässä Leppävirran alueella. Kummastakin nimestä on asiakirjatietoja vuodesta 1561 alkaen: *Konnuslahden pelto*, *Konnuslahden Taifwal*, *Konnus Niemi*, *Konnus Salo* 1561 (Soininen 1961: 289, 297, 290, 300); *Kännuslax Byij*, *Konnus lahen taifuall*, *Konnus Neemen tyfui*, *Konnus Salo luhta* 1620-luvulla (Alanen 2004: 58, 60); *Koijros jerffuen randa* 1561 (Pirinen 1954: 34); *Käirus Järfuen Sifw*, *Käirus laxi* 1620-luvulla (Alanen 2004: 68, 124). Nykynimistöissä tärkeimpiä järvenselkiä tarkoittavien nimien lisäksi ovat *Konnuslahti* (lahti ja kylä), *Konnussalmi* (salmi Konnuslahden ja Konnusveden välissä), *Konnuksenkanava* (rakennettu 1865–68) sekä *Ylä-Koirus* (järvi Koiruksen länsipuolella).

Konnus ja Koirus muodostavat epäilemättä toisiinsa kytkeytyvän nimiparin. Luultavasti etelämpänä oleva Konnus on jostain syystä — syy voisi olla esimerkiksi ilkiteko kalavesillä — ensin saanut nykyisen nimensä, ja Koirus on nimetty sen mukaan. Nimet pohjautuvat sanoihin *konna* ja *koira*, ja *Konnus* ja *Koirus* ovat muodoltaan niin sanottuja ominaisuudennimiä ja merkitsevät suunnilleen samaa. Nykyisessä yleiskielessä ja useimmissa murteissakin näitä vastaavat muodot *konnus* ja *koirus*. Pitkä vokaali on ominaisuudennimissä myöhäsyntyinen, kuten Martti Rapola on osoittanut (1924: 216–237; 1945: 369–372; 1966: 154–160, 463–464). Lyhyttä vokaalia on tavattu reliktinä nykyaikaan saakka etenkin Kainuun murteissa, savolaismurteiden laita-alueella: *pahuvem pahusi*, *pituvelta*, *kohtuvella*, *konnusissaan*, *tarkkusissaan* (Räisänen 1972: 258–261). Myös Pohjois-Karjalasta on merkitty sellaisia monikkumuotoja kuin *koirusissaan*, *laiskusissaan* (Turunen 1959: 83). Paikannimiin *Konnus* ja *Koirus* on ilmeisesti jo keskiajalla kivetettynt keskelle Savo kahdesta ominaisuudennimestä vanha muoto.

▷

Maantarkastusluettelossa 1620-luvulta on *Koirus*-nimestä kiintoisa taivutusmuoto: *fisk Vatn gott Vthj koiruwes till allehanda* (Alanen 2004: 69). Muoto *koiruwes* ei ole nominatiivi, kuten toimittaja näyttää hakusanoituksesta päätellen ajatelleen, vaan inessiivi, sillä *vesi*-nimet on kyseisessä luettelossa merkitty *i*-loppuisina: *Kallawesi, haukiwesi* jne. Ilmaus kokonaisuudessaan on tulkittavissa asuun »kalavesi hyvä Koiruvessa kaikenlaiselle kalalle». Siinä on vanha *Koirus*-nimen savolainen inessiivi. Nykyisin taivutetaan jo *Koiruksessa, Konnuksenkanava* jne., kun kielitaju ei enää yhdistä nimiä lähtökohtiinsa.

PAASSELKÄ JA PAASVESI

Savon järvennimet *Paasselkä* ja *Paasvesi* on SPNK:ssa yllättäen tulkittu *Padas*-nimiin (vrt. *Padasjoki*) kuuluvaksi. Huomiotta on jäänyt, että savolaismurteissa *t:n* astevaihtelun synnyttämä pitkä *a* ei diftongiudu, vaan äännetään esimerkiksi *pata : paan, sata- : ei saav vettä*. Savolaiset ääntävät nimet kuitenkin asussa *puas'selekä ja puas'ves'*, joten nimien alkuosana on selvästi sana *paasi* 'iso laakea kivi, kalliolohkare'. Kaiken lisäksi on selitetty, että vanhojen asiakirjamerkintöjen *Paasi*-muodon *i* (esim. *Pasi Wesi* 1779) olisi kirjurien tulkintaa savolaisesta ääntämyksestä *puas'ves'*. Asia on juuri päinvastoin: liudennus on syntynyt *i*:stä, ei *i* liudennuksesta.

KUVAS- JA KUVAJA-NIMET

Kuvas-paikannimiä on Savossa ja laajemminkin. Kangasniemellä runsaan peninkulman matkalla on kolme merkittävää nimeä: Lapinselän Keräsaaren pohjoisrannalla Kangasniemen ja Leivonmäen rajalla *Kuvaskallio* (jo 1443 muodossa *Kuhas Kallio*, FMU III: 347), siitä kuutisen kilometriä pohjoiseen *Kuvasjärvi*, tästä viisi kilometriä edelleen pohjoiseen Synsiön Haahkanselän länsipuolella korkea *Kuvasmäki* (jo 1446 *Kwwasmaeki*, FMU III: 389). Kustaa Viikunan mukaan (1963: 313–316) *Kuvas*-nimiä on jäänyt paikoille, jotka ovat olleet eräkaudella nautinta-alueiden rajoja tai matkareittien käännekohtia. *Kuvaskallio* onkin ilmeinen rajapaikka, koska se on mainittu useissa rajatuomioissa, ensi kertaa jo 1443. Toisaalla Kangasniemen alueella Kyyvedessä on *Kuvaslahti* ja *Kuvasniemi*, joka voisi suurella järvellä liikkuvalla olla osaamista ohjaava merkkipaikka samoin kuin Mikkelin Liukkolassa Heposelän pohjoispäässä oleva *Kuvasniemi*.

Esittelemättä enempää *Kuvas*-nimiä huomautan, että Viikuna ilmeisen virheellisesti (samoin SPNK s.v. *Kuvansi*) liittää nimet 'verkon kohoa' merkitsevään kaakkois-suomalaiseen *kuvas : kupaan* -sanaan (tästä ks. SSA). *Kuvas* ei voine olla eri alkuperää kuin *Kuva(n)*-alkuiset nimet. Esimerkiksi Mikkelin Liukkolan kylän edellä mainitun *Kuvasniemen* on nimestäjä (Helena Lepistö 1963) kirjannut asussa *Kuvaanniemi* ja Mikkelin Harjujärven kylän Kuvasmäen tilan nimen toinen nimestäjä (Sami Suviranta 1990) kahdessa eri muodossa: *kuvasmäk ~ kuvvaammäk* (vrt. Westerholm 1926: 37: *Kuuvvaišmäk*). *Kuvaan*-nimiä ovat myös *Kuvaanluodot* (saaria Puulaveden keskellä) Kangasniemellä ja *Kuvaanniemet* Rantasalmella, jälkimmäisistä yksi Hietalammin pohjoisrannalla Porosalmen lähellä, toinen tästä viiden kilometrin päässä Haukiveden Heposelän rannalla.

On olemassa myös nominatiivialkuisia *Kuvaja*-nimiä, sellaisia kuin *Kuvajaniemi* ja *-lahti* Jäppilän Sormulan kylässä, *Kuvajalampi* (pieni lampi) Sälevän lounaispuolella Varpaisjärven Paloiskylässä, *Kuvajaniemi* Nilsin Syvärilässä ja *Kuvajaniemi* Iisalmen Kilpijärvässä. Kaikki nämä ovat vesistönimiä. *Kuvaja* merkitsee näissä todennäköisesti 'varjoa, kuvajaista' eikä ole savolainen sukunimi *Kuvaja*.

Edelleen on olemassa *Kuvain*-alkuisia nimiä: *Kuvainluoto* Kutemajärvässä Kangasniemellä, *Kuvainvuori* Mikkelin Kyyhkylänmäen kylässä ja *Kuvainniemi* Kuopion Jännevedessä.

Kuvainen-nimiä ei nykyimistössä näytä olevan, mutta Suonenjoen ja Leppävirran alueella olevan suuren järven, *Kuvansin*, nimi on vanhoissa lähteissä juuri tässä muodossa: *Kuaisen randa*, *Kufwaisen saaren siffwu* 1561, *Kufwaisen nemi by*, *Kufwaisenranda* 1664, *Kuavaisen väsi* 1813 (Meriluoto-Kovanen 1974: 96). Ainakin osa nykyisistä *Kuvas*-nimistä voi olla alkuaan *Kuvais*-alkuisia, sillä Kuvansiin liittyy asiakirjoissa kumpikin muoto: *Kufwas Niemj* 1561, *Kufwais Nemi* 1664 (lienee nykyinen Pekkalanniemi). Muoto *Kuvansi* ilmestyy asiakirjoihin vasta 1770-luvulla vähän aikaisemmin kuin Jäppilässä olevan *Syvänsin* nykyinen nimi: *Kuvansi Sjö* 1779, *Kuvansi Järvi* 1800, *Kuvansi Träsk* 1819; *Syvänsi Jervi* 1799, *Syvänsi* 1854. *Syvänsin* vanhempi muoto asiakirjoissa on *Syvä(i)nen*: *Süffweissen taiffval*, *Süffwesranda* 1561, *Süfwäisen etheläpää*, *Süwäsranda* 1664, *Syväis Järfvi* 1810 (Meriluoto-Kovanen 1974: 98).

Kuvansi ja *Syvänsi* ovat toisistaan vaikutteita saanut nimipari, luultavasti siten että *Kuvansi* on ollut muodolle *Syvänsi* mallina. Varkauden eteläpuolella on Suomen toinen *Kuvansi*: *Kuvansinjoki*, joka laskee Mulasta Haukiveteen, ja sen lähellä kylä nimeltä *Kuvansi* (*Kuvansi* 1771). Kustaa Vilkunan ajatus (1963: 314), että *Kuvansi* ja *Syvänsi* -nimiin sisältyisi ordinaalijohdin *-nsi* on huomion arvioinen. Järjestyslukusanoista tyyppiä *kolmansi* kuuli vielä 1960-luvulla Kainuussa, savolaismurteiston pohjoislaidalla (Räisänen 1972: 317–318). Savon keskellä tyytit *kolmas* ja *kolmansi* esiintyvät ilmeisesti rinnan 1700-luvun lopussa, ja järvien nimet *Kuva(i)s-* ja *Syvä(i)s-* tempautuivat rakenteen *kolmansi* mukaan. Tämä on vain äännehistorian varassa tehty päätelmä, mutta selityksenä perustellumpi kuin selitys **Kuvasvesi* > **Kuvanvesi* > *Kuvansi* (SPNK), mikä tuskin on muuta kuin kirjaimista tehtyä palapeliä, sillä vuodelta 1740 oleva asiakirjamuoto *Kuwan wesi* pitää todennäköisesti lukea *Kuvaanvesi*, vrt. taivutussuhde *kuvas* : *kuvaan*.

Mikä on eri muotojen äänteellinen suhde? *Kuvas* on ilmeisesti vanha mutta sittemmin kielestä kadonnut johdos germaanisperäisestä sanasta *kuva* 'peilikuva; varjo' (SSA). Muoto *kuvaan* syntyy tietenkin *h*:n kadon kautta *kuvas*-sanana taivutusvartaloista: *kuvahan* > *kuvaan*. Mutta Etelä-Savossa, Pohjois-Karjalan eteläosassa ja Keski-Suomessa *j* on usein kadonnut *kataja*, *veräjä* -tyyppisissä sanoissa (Kettunen 1940: karta 96; Mielikäinen 1981: 235–237), joten *kuvaa-* voi paikannimissä palautua myös *kuvaja*-muotoon. Näinhän on käynyt paikoin myös sukunimessä *Kuvaja*. *Kuvain*-alku ei voi Savon paikannimissä olla *kuva*-sanana monikon genetiivi, sillä tämä muoto on siellä tavallisesti *kuiin*. Kyseessä on sana *kuvain* : *kuvaimen*, merkitys 'kuvajainen' ja äänteellinen kehitys *kuvain* < **kuvajain* kuten *kuvainen* < *kuvajainen*. Muodollisesti se voisi olla myös *kuvata*-verbin johdos (vrt. Länsimäki 1987: 132–133), mutta liittyy luontevammin *kuvaistaa*, *kuvaja* -pesyeeseen.

Edellä esitetyn perusteella näyttää siltä, että paikannimet *Kuvas-*, *Kuvaa(n)-*, *Kuvaja-*, *Kuvain-* ja *Kuvainen* liittyvät toisiinsa siten, että takana on verbimerkitys 'näkyä, kuvas-

▷

tuu, heijastuu' ja nominimerkitys 'kuva, varjo'. Savolaismurteissa *kuvain* ~ *kuva(ja)inen* ~ (paikannimistä päätellen) *kuvaja* on 'kuva, varjo'. Tämä näkyy myös sana-arkiston kokoelmista, esimerkkejä Nilsiästä: *on niin kirkas jotta kuvvaemesan näkköö*, 'kuvansa' kiiltävästä esineestä; (arvoitus) *mittee valakee hevonen tekköö kuutamella? – se heittää mustan kuvvaemen*. Myös koko sanapesyeen kantasanalla *kuva* voi olla merkitys 'varjo' (näin jo sanan germaanisessa originaalissa); esimerkkejä Juvalta: *suuren kiven kuvassa, männöö puu[n] kuvvaa syömää*. Keskeinen verbi on *kuvaistaa* 'näkyä, heijastua, heijastaa'; esimerkkejä: (Maaningalta) *se pujjon [= Puijon] torni silloin tännek kuvvaastaa* 'näkyä', (Juvalta) *se kuuvvaastaa silemiä se kuvvaas*, 'verkon kuvas, merkki näkyy silmiin'. Ainakin Juvalla ja Mikkelissä (mutta ei Kangasniemellä eikä Pohjois-Savossa) sanueen ensi tavu on pitkä tai vähintään puolipitkä, jos toisessa tavussa on diftongi tai pitkä vokaali. Arvo Inkilän Juvan sanastossa pitkä tai puolipitkä vokaali on säännöllinen, edellä olevien lisäksi esimerkiksi tapauksissa *kuuvvaine*, *kuuvvaa* (= sukunimi Kuvaja), *kahos ku kuuvvailoo ohhuusep pilevee* 'katsopas kun taivas aikoo mennä ohueen pilveen'. Puolivokaalin eteen syntynyt vokaalin pidentymä on ilmeisen myöhäinen, samanlainen tapaus kuin paikoin savolaismurteissa esiintyvä *tiijainen* (< *tiäinen*).

Edellä olen pyrkinyt osoittamaan, että *Kuvas*-nimet kuuluvat *kuva*-sanana ja etenkin sen verbijohdoksen *kuva(i)staa* yhteyteen, koska vanhaa *kuvas*-nominia ei nykysuomessa näytä olevan. Pääosa *Kuvas*-nimistä on Savossa, mutta aivan länsirannikollakin on jokunen nimi, esimerkiksi *Kuvasjärvi* Mynämäellä ja *Kuvaskangas* Merikarvialla. Osa nimistä voi liittyä verbiin *kuvastaa* 'ampua lintuja kuvilta', vaikka tämä merkitys on kyllä synnyttänyt *Kuvastus*-alkuisia nimiä: *Kuvastusvuori* Orivedellä, *Kuvastusmäki* Puumalassa ja *Suomusjärvellä* jne. Karjalan kielen *kuvahaistoa* 'kuvastaa, heijastaa' ja *kuvahaine* 'kuvajainen' (KKS) ovat käytöltään hyvin samanlaisia kuin savolaismurteiden *kuvaistaa* ja *kuva(ja)inen*. Karjalan *kuvahaine* (< *kuvaha-* + *-ine*) on deminutiivijohdos sanasta *kuvas*, vaikka tällaista sanaa ei näytä karjalassakaan nykyisin olevan, vrt. *mätäs* > *mättähäine*, *oinas* > *oinahaine*, *oras* > *orahaine*.

Kuten jo edellä on tullut ilmi, kahdella Mikkelin eri kylissä olevalla nimellä on kaksi rinnakkaista muotoa: Liukkolassa *Kuvasniemi* ~ *Kuvaanniemi* ja Harjupärvellä *kuvasmäk* ~ *kuvvaammäk* (vir. *Kuvasmäki*). Muotojen *kuvas* : *kuvaan* (< *kuvahan*) suhde on normaali, vrt. *kirves* : *kirveen* (< *kirvehen*). Siksi on odotuksen vastaista, että Rantasalmella on *Kuvaksenlampi*, jonka tienoilta jo 1563 on mainittu nimet *kuaxen kangas*, *kuvaxennmäki* ja *kwaxen Randa* (Alanen 2006: 112, 114). Kuvaksenlammin rannalla on kyllä *Kuvas*-niminen talo, mutta sen iästä ei ole tietoa.

Lopuksi totean, että *Kuvas*-nimien seuraan liitän myös sukunimen *Kuvaja*, joka Etelä-Savossa äännetään usein asussa *kuuvvaa* (ks. myös Westerholm 1926: 36–37). Suhteeseen *Kuvaja* : *kuvainen* rinnastuvat sukunimiparit *Haataja* : *Haatainen*, *Tiikkaja* : *Tiikkainen*, *Tuukkaja* : *Tuukkainen* ja *Väätäjä* : *Väätäinen*.

PÖLJÄ

Pöljä-nimiä on Savossa ja Kainuussa. Rantasalmella on Haukivedessä kaksi kallioista saarta, *Suuri-Pöljä* ja *Pieni-Pöljä*, ja niiden välissä *Pöljänsalmi*, nimi mainittu jo 1563 asussa *Pölien sari* (Alanen 2006: 147). Leppävirran alueella on kolme *Pöljä*-nimeä:

Pöjlänlahti Unnukan Lamposelässä, *Pöjlänsalmi* ja *-niemi* Suvasveden eteläpäässä ja *Pöjlänlahti* Savivedessä. Siilinjärvellä on Kallaveden Kakinsalon ja mantereen välissä kilometrin pituinen *Pöjlänsalmi* (*Pöllian Sallmen Sifw* 1620-luvulta, Alanen 2004: 17) ja tästä pari peninkulmaa pohjoisempaa *Pöjlänjärvi*, *Pöjlänjoki* (*Pöliö Joki* 1561, Soininen 1961: 371) ja rautatien varressa oleva kylä nimeltä *Pöjlä* (*Pöliä Byij* 1620-luvulta, Alanen 2004: 28). Pielaveden Pielavedessäkin on *Pöjlänniemi*.

Kaikki Savon *Pöjlä*-nimet ovat alkuaan vesistönimiä. Kainuussa nimet sen sijaan tarkoittavat metsämaisemia. Kolmen kunnan — Kajaanin (entistä Vuolijokea), Vaalan ja Kestilän — rajalla on *Pöjlänlehto*, Kuhmossa Lentuanjärven luoteispuolella *Pöjlänvaara* ja toisaalla Jyrkän kylällä *Pöjlänmännikkö*. Savon ja Kainuun ulkopuolella *Pöjlä*-nimiä on vain pari: *Pöjlänniemi* sekä Keiteleellä että Kuusamossa.

Mistä tulee paikannimien *Pöjlä*? Pohjois-Suomessa Kainuusta ja Pohjois-Pohjanmaalta alkaen tunnetaan murteissa sana *pöjlä* 'tyhmä, hölmö', ja sanasta on tietoja myös Pohjois-Savosta (Nilsiiä, Sonkajärvi, Maaninka), mutta se on suurimmassa osassa Savoä nykyisin outo. Kainuun metsämaisemia tarkoittavat *Pöjlä*-nimet lienevät tyhmiksi leimattujen ihmisten jälkiä, kun taas Savon *Pöjlän*-alkuiset vesistönimet ovat todennäköisesti henkilönnimipohjaisia ja liittyvät selvästi eräkalastukseen. Rantasalmelta mainitaan 1500-luvun lähteissä sukunimi *Pöjläinen*: *Hannus pölieinen* ja *Lauri pöliäinen* 1563 (Alanen 2006: 134, 140; SPNK s.v. *Pöjlä*).

Paikannimien *Pöjlä* ei voi äänteellisistä syistä tulla sukunimestä *Pöllänen* eikä 'heinäsaarta' merkitsevistä sanasta *pöllä*, kuten SPNK esittää. *Pöjläinen* ja *Pöllänen* ovat alkuaan eri nimiä. Rantasalmella ovat 1563 samassa käräjäistunnossa lautamiehinä edellä mainittu *Hannus pölieinen* ja *antti pölläinen* (Alanen 2006: 134). *Pöjläisen* kannaksi sopii hyvin deskriptiivisana *pöjlä* 'tyhmä', sillä vanhoissa henkilönnimissä on paljon selviä pilkkanimiä. Sana *pöjlä* on sitten vain Etelä-Suomen murteista hävinnyt. Samaa lähtöä on ilmeisesti myös Luumäen ja Lappeenrannan seudulla esiintyvä sukunimi *Pöjlö* (tästä ks. Mikkonen ja Paikkala 1984).

Itäsuomalainen sukunimi *Pöllänen* kuuluu todennäköisimmin karjalaisten eläinaiheisten sukunimien joukkoon ja *pöllö*-sanan yhteyteen. Karjalan kannaksen Äyräpäästä tunnetaan sukunimeksi merkittynä *Pöllönpoika* (*A pöllön^{ca}*) 1553 ja kylännimi *Pölläkkälä* (*pölläckälä*) 1559. *Pöllö* on äyräpääläinen suku, *Pöllölä* talo Uukuniemellä (nykyistä Parikkalaa), *Pöllönen* talo Säkkijärvellä, ja näihin Nissilä (1975: 129, 137) liittää myös sukunimen *Pöllä*. Nissilän oletusta tukee se, että Suomussalmen Vuokkiin 1640-luvulla kotiutuneen Pölläsen suvun nimi on alkuaikoina kirjoitettu sekä *Pöllö-* että *Pöllä-*alkuisena: manttaalikirjoissa *Christer Pöllänen* 1648, *Christer Pöllöjnen* 1654, *Chister* ja *Daniel Pölläinen* 1673; tuomiokirjoissa *Dawidh Pöllönen* 1662 Vuokista, *Henrich Mattzson Pöllönen* 1676 Kuhmon Lentualta (kirjoittajan kokoelmat). Maakirjoissa Vuokin Pöllästen kantatalon nimi on asussa *Pöllölä* (esim. 1723 ja 1855, n:o 18 Vuokin kylässä, on nykyinen Marjovaara), samoin tavallisesti Paltamon rippikirjoissa, mutta rippikirjoissa toisinaan (esim. 1773–1778) myös *Pöllölä*. Sukunimi *Pöllönen* on ilmeisesti syntynyt *Pöllösestä* kirjallisen perinteen kautta.

SUKEVA

Pohjois-Savossa Sonkajärvellä on kylä, taajama ja rautatieasema nimeltä *Sukeva*. Nimi pohjautuu vanhoihin luontonimiin, jotka nykyasussaan ovat *Sukevanniemi*, *Sukevanjärvi*, *Sukevansaari* ja *Sukevanmäki*. Vanhoja asiakirjamerkintöjä näistä nimistä ovat *Sukion mäki*, *Su Koon Niemi* vuodelta 1561 (Soininen 1961: 329) ja *Sukeuan randa*, *Sukewin Neemij*, *Lueh pooli Sukeun mäkiä*, *Sukewin mäki* 1620-luvulta (Alanen 2004: 79, 83, 96). Paikannimenä *Sukeva* on harvinainen. Sonkajärven ulkopuolelta on vain pari tietoa: Konnevedellä on suo ja talo nimeltä *Sukeva* ja Nivalassa *Sukevansaari*. Sukevansaari on peltojen keskellä oleva metsäsaareke, jossa paikallisen asukkaan mukaan kasvaa *sukevija koivuja*. Sanan *sukeva* on tässä selitetty merkitsevän 'sopusuhtaista'.

Suomen kielessä on adjektiivi *sukeva* ja sillä rinnakkaismuoto *sukea*, jotka ovat saman *suke*-vartalon johdoksia kuin verbit *sueta* ja *sukeutua* (SKES). Sanalla on monivivahteinen positiivinen merkitys. Gananderin vuonna 1787 valmistuneessa sanakirjassa *sukeva* on ruotsinnettu sanoilla 'behaglig, intagande' ('miellyttävä, ihastuttava') ja Lönrotin vuonna 1880 ilmestyneessä sanakirjassa muun muassa sanoilla 'passlig, behändig, flink' ('sopiva, kätevä, näppärä'). Savon alueelta *sukeva*-sanasta on hyvin vähän tietoja. Kuitenkin Iisalimesta on merkitty ilmaukset *sukeva työkalu ja männöö niin sukevasti*, ilmeisesti 'jouheasti, joustavasti'. Pohjois-Pohjanmaalla sanaa käytetään yleisesti kätevidistä työkaluista ja välineistä: *sukeva harava, viikate, kirvesvarsi, vene, reki* ja niin edelleen. Myös taitava ihminen on *sukeva*: *kaikki eivät oo ruvon tekkoon sukevija* (Piippola). Pohjois-Karjalan Kiihtelysvaarassakin taitava emäntä on *sukeva ruuvval laittaja*.

Kainuussa *sukevan* rinnakkaismuoto *sukea* on tavallinen ja merkitsee yleisesti 'tasaisista, sileää (lankaa, puuta, maata jne.)'. Varsinkin pitkälti suora ja oksaton puu on *sukea*. Sotkamosta on arkistoitu niityn nimi *Sukeanpohjanlatoala*, jota on kuvailtu sanoin »se oli hyvin tasasta, ihan kum peltto».

Kainuun puolella Vuolijoen Saaresmäessä kesällä 1966 haastatteleman vanhus käytti Sonkajärven Sukevasta muotoa *Sukeus*: *sukkeos, sukkeotta kohti, sukkeuksihan ne kuhtu ennen*. Sonkajärvellä nimestänyt Matti Kumpulainen on löytänyt erään torpan perustamiskirjasta vuodelta 1887 niin ikään muodot *Sukkeus* ja *Sukkeusjärvi*. Muoto *sukeus* on johdos *suke*-vartalosta. Nimestä on varsinkin alkuaikoina käytetty rinnan eri muotoja. 1620-luvun *Sukeuan randa* ja *Sukewin mäki* pohjautuvat selvästi perusmuotoon *sukeva* ja vuodelta 1561 oleva asiakirjamerkintä *Sukion mäki* yhtä selvästi perusmuotoon *sukea*, kun taas *Sukeun mäkiä* viittaa *sukeus*-kantaan. Sonkajärvellä 1892 syntyneen Anni Ryhäsen muisteluksessa (SKMK II: 57) on muoto *Sukkeeva*, joka on *Sukevan* ja *Sukean* kontaminaatio.

Sukeva, *sukea* -sanana muotojen ja merkitysten erittely sekä maiseman tarkastelu johtavat päätelmään, että nimi on alkuaan tarkoittanut todennäköisesti *Sukevanniemeä*, sitä laajaa nientä, joka jää Sukevanjärven, Tenetinjoen ja Pienenveden väliin. Tenetinjoen puoleinen laita niemestä on edelleen tasaista viljelysmaata, ja idempänä on Sukevan taajama. Nimenantajat ovat kokeneet maiseman hyvin miellyttävänä, joko maan pinta tai sillä oleva puusto on ollut *suke(v)aa*. Niemestä nimi on laajentunut tarkoittamaan myös järveä, siinä olevaa saarta ja lähellä olevaa mäkeä. — SPNK:ssa on esitetty, että *Sukeva* olisi alkuaan tarkoittanut nykyisten *Sukeva*-nimisten paikkojen eteläpuolella olevaa koskea, joko Myllykoskea tai Pienenvedenkoskea. Tällaisesta nimenvaihdosta ei esitetä kuitenkaan mitään todisteita.

LOPUKSI

Edellä esittämiäni uusia nimietyologioita vastaavat nimiartikkelit SPNK:ssa ovat *Kallavettä* lukuun ottamatta kirjan päätoimittajan Sirkka Paikkalan kirjoittamia. En pidä näitä Paikkalan selityksiä tyydyttävänä. Paikannimien etymologointi on usein vaikeaa, ja virhetulkintoja voi tulla kenelle hyvänsä. Paikkalalla on ollut valtava työ ison hankkeen organisoinnissa ja johtamisessa. Lisäksi hän on itse kirjoittanut noin 1400 nimiartikkelia, lähes 40 % kirjan 3800 nimiartikkelista. Osan puutteista ja virheistä voi panna kiireen syyksi, varsinkin koska hän on joutunut kirjoittamaan monista ennen tutkimattomista nimistä eri puolilta maata. Kolmen vuoden määräajassa tuskin kukaan olisi tällaisesta urakasta kompastelematta selvinnyt.

Mutta vakava moite on silti päätoimittajalle esitettävä. Hän tekee monesti rohkeita päätelmiä aivan pinnallisen analyysin varassa: ei piittaa murremuodoista (esim. *Suvasvesi*, *Paas*-nimet) ja olettaa sellaisia mielivaltaisia äänteenmuutoksia kuin *Pöljä* < *Pöllänen*, *Mietoinen* < *Mielitty*, *Myyrmäki* < *mäyrä*, *Pidisjärvi* < *pihti*, *Reisjärvi* < *Räisänen*. *Reisjärven* nimeen sisältyy jokseenkin varmasti sana *reisi*, sillä harjumainen Susisaari jakaa järven toisesta päästä kaksihaaraiseksi. Myös sanasemantiikka joustaa: tarvittaessa Paikkala antaa sanoille sellaisia merkityksiä kuin *himo* 'kiima' (*Himos*), *parku* 'kiima' (*Parkumäki*), *pihti* 'ansa' (*Pidisjärvi*), *puru* 'hiekkä' (*Puruvesi*), ja *olki*-sanan merkitys nimessä *Olkiluoto* on hänen mukaansa 'kaislan tai ruo'on korsi'. Ei pitäisi maallikoillekaan uskotella, että tutkijat todella voisivat tietää, että *olki* merkitsisi *Olkiluodon* nimessä 'kaislan kortta'. Ihmettelen sitäkin, miten kevyesti ilman todisteita Paikkala olettaa jonkin paikan vaihtaneen nimeään (esim. s.v. *Sukeva*, *Sirmiö*).

Tällaisiin keinoihin Paikkala pystyy antamaan nimelle jonkinlaisen selityksen lähes aina. Paikannimikirjan muut kirjoittajat jättävät vaikean nimen tulkinnan suhteellisesti useammin avoimeksi. Mutta kun Paikkalan kriteerit ovat näin väljiä, hänen selityksensä ovat monesti epäluotettavia ja vähintäänkin sekavia. Pahimmillaan hän lankeaa kvasitieteilyyn kuten *Pyyli*-nimen käsittelyssä. Samanlaisia tapauksia ovat esimerkiksi *Irjanne*, *Kairahta*, *Kintaus* ja *Sirmiö*. Eurajoen *Irjanne*-nimessä (järvi ja kylä) lienee kyse vain likvidäänteiden vaihtelusta: *iljanne* > *Irjanne*, vrt. *kulku* ~ *kurku*, *ilkamoida* ~ *irkamoida*.

Posion ja Taivalkosken rajan kahta puolta on *Sirmiö*-nimien ryvä: *Sirniönlampi* (tuomiokirjoissa 1663 *Sirnielambi*) Taivalkosken alueella Mustanvaaran länsipuolella, lammesta *Sirniönjoki* Posion puolelle Unilampiin, kyläkuunta *Sirmiö* ja *Sirniönvaara* (vaara ja talo) Unilammin pohjoispuolella. Paikkala selittää nimirypään synnyn siten, että vienankarjalaiset olisivat käyttäneet *Mustavaara*-nimen alkuosasta venäjän 'mustaa' merkitsevää sanaa *tšornyj*. Selitys on turhan eksoottinen. Miksi vienalaiset — jos ylipäänsä ovat olleet nimeä antamassa — olisivat käyttäneet venäjän sanaa, kun heillä on omassa kielessään sana *musta*? Venäjän sana esiintyy karjalassa vain sellaisissa erikoistermeissä kuin *tšornokniika* 'mustaramattu' ja *tšornoi* 'konsepti' (KKS). Lisäksi Paikkala olettaa, että *Unilammin* vanha nimi olisi *Sirniönlampi*. Tällaista tietoa ei löydy mistään, ja Unilammin kanssa samaan rypäeseen kuuluvat *Unijoki* ja *Unisuo*.

Oma tulkintani Posion *Sirmiö*-nimestä on toisenlainen. Rinnastan sen sellaisiin Pohjois-Karjalan nimiin kuin *Sirniänlahti* Uukuniemellä, *Sirnihtansuo* Pyhäselässä ja *Sirnihtansalmi* Juuassa. Näihin sisältyy selvästi sana *sirnihta*, *sirniitsa* (< ven. *tšernets* 'munkki', *tšernetsa* 'nunna', alkuaan 'mustaan pukeutunut'; Nissilä 1975: 203). Rinnastustani tukee

▷

se, että lähellä Kuusamon puolella on muitakin ortodoksiseen uskontoon viittaavia nimiä: *Kelja* (talo) ja *Manasterinlahti* (vrt. karj. *manasteri* 'luostari'). Ei ole kyllä tietoa, onko seudulla ollut metsäsaamelaiden keskuudessa ortodokseja vai ovatko nimet pilkkanimiä. *Sirmihta* on merkitty Kuusamosta ja Ristijärveltä myös merkityksessä 'hienosteleva, ranttu' ja *sirnu* Nurmeksesta merkityksessä 'ruokiaan valikoiva, ranttu' (SMSA). Tällainen merkitys on syntynyt toisuskoisten keskuudessa ilmeisesti siksi, että ortodokseilla on paaston aikana ruokailuun liittyviä rajoituksia. — Pidän tulkintaani *Sirmiö*-nimestä perustellumpana kuin SPNK:ssa olevaa.

Paikkala yrittää haastaa myös vanhoja tulkintoja. Kun R. E. Nirvi (1986: 36–37) on selittänyt, että *Nois*-, *Nokia*-nimet sisältävät turkiseläimen (lähinnä majavan) nimityksen ja että nimet viittaavat näiden eläinten oleskelu- ja pesimispaikkoihin, Paikkala kirjoittaa Pirkanmaan Nokiaa tarkoittaen, että kyseessä on pikemminkin tärkeä turkisten kauppapaikka. Ainoana perusteena on viittaus hyviin liikenneyhteyksiin. Huomiotta on jäänyt, miten lukuisat muut *Nois*-, *Nokia*-nimet sitten selittyisivät. — Hauhon ja Pälkäneen (aiemmin Luopioisten) rajalla olevan kosken nimen *Vihavuosi* on Pertti Virtaranta (1958: 73–75) selittänyt siten, että nimessä on alkuaan *vu*-sanan yksikkövirtaloinen monikon genetiivi **vooden*, josta on hämäläismurteessa tullut *vualen*. Kun *vu*-sana on murteessa hämartyntynyt, on nimen loppuosa assosioitu *vuosi*-sanan genetiiviin *vualen* ja saatu nimelle sitä kautta analogisesti uusi nominatiivi *Vihavuosi*. Virtarannan selitys on täysin solidi, mutta Paikkala yrittää yhden vanhan asiakirjamuodon perusteella selittää, että nimen lähtömuoto olisi **Vihavuoto*. Hän ei edes yritä pohtia, mitä olisi *vuoto* kosken nimessä.

Toki Paikkalan nimiartikkeleissa on paljon paikalleen osuvaakin. Tiedostojen hyvänä hallitsijana hän on parhaimmillaan kirjoittaessaan asutusnimiin liittyvästä hallintohistoriasta. Epäilyttäviä tukintoja löytyy SPNK:sta muidenkin kirjoittajien jäljiltä, mutta tuskin kenenkään muun etymologioilleen asettamat kriteerit ovat niin väljiä ja »joustavia» kuin päätoimittajan. Ajan mittaan virheitä paljastuu silti todennäköisesti muidenkin kirjoittajien teksteistä, myös minun nimiartikkeleistani (yhteensä noin 400). Kirjan julkistustilaisuudessa 27.11.2007 puhuttiin myös uusista painoksista, jolloin ainoana päivityksen aiheena tulivat esiin kuntaliitokset. Kriitikilläni olen halunnut osoittaa, että tärkeämpääkin päivitettävää on, sillä kirjanhan pitäisi ensisijaisesti sisältää luotettavaa tietoa Suomen keskeisen paikannimistön alkuperästä. Sinänsä on arvokas asia, että suomalaista paikannimistöä esittelevä laaja teos on saatu aikaan, ja siinä työssä päätoimittajalla on suuret ansiot.

LÄHTEET

- ALANEN, TIMO 2004: *Johan Habermanin maantarkastusluettelo Pien-Savosta 1620-luvulta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- 2006: *Säämingin ja Rantasalmen maantarkastusluettelo vuosilta 1562–1563*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- AKKH = *Asiakirjoja Karjalan historiasta 1500- ja 1600-luvuilta [I]–II*. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos 1987, 1991.
- FMU = *Finlands medeltidsurkunder I–VIII*, samlade och i tryck utgivne genom Reinhold Hausen. Helsingfors: Statsarkivet 1910–1935.
- GANANDER, CHRISTFRID *Nytt finskt lexicon 1–3*. Näköispainos 1937–1940. Porvoo:

WSOY.

- HFH = *Handlingar till upplysande af Finlands hävder I–X*, utgivne af Adolf Iwar Arwidsson. Stockholm 1848–1858.
- HisKi = Suomen Sukututkimusseuran HisKi-tietokanta. <http://www.genealogia.fi>.
- ITKONEN, T. I. 1920: Lappalaisperäisiä paikannimiä suomenkielen alueella. – *Virittäjä* 24 s. 1–11, 49–57.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III. Murrekartasto*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KKS = *Karjalan kielen sanakirja I–6*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura 1968–2005.
- LÄNSIMÄKI, MAIJA 1987: *Suomen verbikantaiset in : ime -johdokset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÖNNROT, ELIAS 1880: *Suomalais-ruotsalainen sanakirja I–2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MELA, LAILA 1993: Sanakirjan toimitustavan vaikutus Lönnrotin Suomalais-ruotsalaisen sanakirjan sananmuodostukseen. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- MERI, ARVO 1943: *Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MERILUOTO-KOVANEN, TUULA 1974: Kuvansin ja Paasveden vesistönimiiä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MIELIKÄINEN, AILA 1981: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MIKKONEN, PIRJO – PAIKKALA, SIRKKA 1984: *Suomalainen nimikirja. Sukunimet*. Helsinki: Otava.
- MYLLYLÄ, TUUKKA 2006: Kaarinan kylien historiaa. – Anja Aalto (toim.), *Nummesta Kaarinaksi, Paikannimien historiaa* s. 88–90. Raisio: Kaarina-Seura ry.
- NA = Nimiarkisto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- NIRVI, R. E. 1986: *Kadonneita turkiseläimiä paikannimissä*. Suomi 135. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NISSILÄ, VILJO 1939: *Vuoksen paikannimistö I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1960: Perämeren kallat. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 40 s. 298–306.
- 1975: *Suomen Karjalan nimistö*. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.
- OJANSUU, HEIKKI 1904: *Suomen lounaismurteiden äännehistoria. Konsonantit*. Suomi IV:2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1920: *Suomalaista paikannimitutkimusta I*. Turku: Turun Suomalainen Yliopistoseura.
- PIRINEN, KAUKO (toim.) 1954: *Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561–1565*. Suomen vanhimmat tuomiokirjat 1. Helsinki: Valtionarkisto.
- RAPOLA, MARTTI 1924: Suomen kielen *us-*, *üs-*loppuiset ominaisuudennimet. – *Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia* 52 s. 216–237.
- 1945: »Vaaksan pituus». – *Virittäjä* 49 s. 369–372.
- 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RÄISÄNEN, ALPO 1972: *Kainuun murteiden äännehistoria I. Vokaalisto*. Helsinki: Suoma-

▷

- laisen Kirjallisuuden Seura.
- 2007: *Kainuun kieltä ja paikannimiä*. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- SKES = *Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VI*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura 1955–1978.
- SKMK = *Suomen kansan murrekirja II. Itämurteet*. Porvoo: WSOY 1945.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Valtion painatuskeskus 1985–.
- SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Joensuun yliopistossa olevat mikrofilmikopiot).
- SPNK = *Suomalainen paikannimikirja*. Päätoimittaja Sirkka Paikkala. Helsinki: Karttakeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2007.
- SOININEN, ARVO M. 1961: *Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa*. Väitöskirja. Helsinki.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä 1–3. Etymologinen sanakirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1992, 1995, 2000.
- Suomen kartta. Karta över Finland*. Suomen karttakirja 1920, Näköispainos. Vantaa: Genimap Oy. 2004.
- Suomen karttakirja 1799. C. P. Hällströmin Suomi-kartasto*. Uusintapainos. Toimittaneet Jan Strang ja Erkki-Sakari Harju. Vantaa: Genimap Oy. 2005.
- SÖDERHJELM, ALMA 1911: *Brahestad 1649–1899*. Helsingfors: Akademiska Bokhandeln.
- TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VA 6331 = Savon maantarkastusluettelo vuodelta 1561. Joensuun maakunta-arkisto: Mikrofilmi ES 950.
- WESTERHOLM, MARTTI 1926: *Mikkelin pitäjän asumusten nimet*. Suomi V:4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VILKUNA, KUSTAA 1963: Mikä oli kupias? – *Virittäjä* 67 s. 303–317.
- VIRTARANTA, PERTTI 1946: *Länsiyläsatakutalaisten murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1958: *Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus suomen murteissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KALLAVESI AND OTHER SAVO PLACE NAMES

2007 saw the publication of *Suomalainen paikannimikirja* ('The Book of Finnish Place Names', edited by Sirkka Paikkala and published by Karttakeskus and the Research Institute for the Languages of Finland), an extensive work examining the wealth of place names found in Finland. The book attempts to uncover the origins of around 3,800 Finnish place names. The author has taken a critical approach to this research, and in his article he presents an alternative etymological explanation for around fifteen place names or groups of names in the Savo region of Finland. Almost all of

them are names given to bodies of water, names that are so old that they had already been recorded by 1561, the time of the first published land survey of Savo. Most of these names arose from contemporary hunting practices, and the majority of them were already in use by 1500, when only the southern part of Savo was widely inhabited.

There are two lakes in Finland that bear the name *Kallavesi*. The word *vesi* ('water') appears in the names of many large lakes in Savo. The author traces the first part of the name, *kalla*, back to the words *kalta*-/*kallas* ('river bank', 'hillside'), because of the profusion of place names in Southern Savo and the western parts of the Karelian isthmus such as *Kallavuori* (*vuori* = 'hill'), *Kallamäki* (*mäki* = 'hill', 'slope'), *Kallavieru* (*vieru* = 'slope'). Both lakes called Kallavesi feature numerous steep embankments, as does *Kallajärvi* in Mikkeli. The word *kalla* has long since split from its original form *kalta*- and has become the new basic form of the word.

In the names *Luupuvesi* and *Muuruvesi*, the final vowel, *u*, of the first component of the word derives from the suffix *-ue*, as alternative names for these places are also in use: *Luupue* (< *luupi* = 'flat-bottomed boat', 'punt'; from Swedish *slup* + *-ue*) and *Muurue* (< *muurain* = 'cloudberry' + *-ue*). The author attributes the name *Suvasvesi* to the south-eastern Finnish dialectical words *suvainen* ('bilberry flower') and *suvaistaa* ('to blossom, flower'). The name *Paasvesi* includes the word *paasi* ('large boulder', 'rock').

Referring to open lakes, the words *Konnus* and *Koirus* are old forms of the modern Finnish words *konnuus* (< *konna* 'villain') and *koirus* (< *koira* 'dog'). These words are synonyms and denote mischievousness. This is an example of a pair of names, whereby a name has arisen for one place and this, in turn, has inspired a name in another, nearby place. *Konnus* and *Koirus* lie to the south of the larger of the Kallavesi lakes. The verb *kuva(i)staa* ('to reflect') along with a whole host of place names beginning with *Kuvas*-, *Kuvaan*-, *Kuvain*- and *Kuvaja*- are all derived from the word *kuva* (< Germanic **skuwwa*-). These names generally refer to bays or peninsulas where trees near the shore are reflected in the water. Both *Kustaa Vilkuna* and *Suomalainen paikannimikirja* link names beginning with *Kuvas*- to the word *kuvas*: *kupa*an ('fishing float'). The author of this work, however, does not consider this interpretation to be correct.

Names with the word *Pyyli*- are derived from the adjectives *pyyleä* and *pyylevä* ('thick', 'sturdy') and have primarily been used to refer to high hills. The place names *Pöljä* and *Luikonlahti* contain the names of people, as may be assumed from old sources. Conversely, given names often derive from appellatives: *pöljä* means 'silly' or 'stupid', and *luikko* means 'swan'. In names referring to landscapes, the word *Sukeva* means 'pleasant', 'flat'. ■

Kirjoittajan yhteystiedot (address):

Sähköposti: alpo.raisanen@pp.inet.fi